

Чорнобильська трагедія

26 квітня 1986 рік

Розділ І.

Розсекречені документи Галузевого
державного архіву Служби безпеки України

Документ № 21

Повідомлення УКДБ УРСР по м. Києву та Київській області
до КДБ СРСР та КДБ УРСР про вибух 4-го енергоблока
Чорнобильської АЕС.
26 квітня 1986 р.

Из Киева УКГБ

Секретно

Срочно

Москва, КГБ СССР

Киев, КГБ УССР

О взрыве на ЧАЭС

26 апреля с.г. в 1 час 25 минут в помещении 4-го энергоблока при выводе его в плановый средний ремонт и проведении испытаний турбогенераторов НР 7 и 8 произошел взрыв и возник пожар, который перекинулся на крышу 3-го энергоблока. В результате взрыва разрушен шатер кровли реактора НР 4 и машинного зала.

Во время аварии в помещении находилось 17 работников смены. 9 из них госпитализировано, 4 работника находятся в тяжелом состоянии, один из которых в реанимации. Пожар локализован.

Предположительно из-за разрыва контура КМПС* грязную воду выбросило на территорию станции.

Уровень радиации на территории станции 20–25 микрорентген в секунду, в г. Припяти — 4–14 микрорентген в секунду.

В связи с аварией остановлен 3 энергоблок (1 и 2 энергоблока работают нормально). Станция оцеплена.

На место происшествия выехала оперативно-следственная группа во главе с зам. начальника УКГБ полковником Сивцом Г.А.¹

Обстановка в г. Припяти и прилегающих населенных пунктах нами контролируется.

О причине взрыва и результатах расследования доложим дополнительно.

Начальник УКГБ УССР
по г. Киеву и Киевской области
генерал-майор

Л.В.Быхов

26.4.86.

* На полях документа олівцем зроблено кимось пояснення: «контур многократный принудительной циркуляции». — *Упорядники*.

На документі резолюція: «т. Петрову Ю.В., т. Князеву Ю.В.² Для участия в расследовании и принятия необходимых оперативных мер направить оперативно-след[ственную] группу Комитета и выехать лично (т. Петрову Ю.В.) на место чрезвычайн[ого] происшеств[ия]. Тов. Тариелашвили Т.С.³ привести в готовность подвижн[ые] средства ОС. Тов. Шульга Н.В.⁴ проверить и привести в соот[ветствие] с обстановкой моб. готовность подразд[елений] КГБ УССР. Об обстановке и принимаемых мерах систематически докладывать. Подготовить спецсообщения в инстанции на утро 28.04.86 г. об обстановке и принятых нами мерах. Муха. 26.04.».

*ДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. 1. — Т. 34. — Арк. 2–3.
Оригінал. Машинопис.*

Примітки

¹ **Сивець Гліб Олександрович** (нар. 1930) — заступник начальника УКДБ УРСР по м. Києву та Київській області (1979–1989), полковник (1977).

² **Князєв Юрій Васильович** (нар. 1933) — начальник 6-го Управління КДБ УРСР (1985–1986), генерал-майор (1985).

³ **Тарієлашвілі Тенгіз Семенович** (1925–1996) — начальник Управління урядового зв'язку КДБ УРСР (1974–1989), генерал-майор (1984).

⁴ **Шульга Микола Васильович** (1926–1999) — начальник Мобілізаційного відділу КДБ УРСР (1978–1988), полковник (1978).

Документ № 22

Повідомлення КДБ УРСР до КДБ СРСР
про вибух 4-го енергоблока Чорнобильської АЕС.
26 квітня 1986 р.

Секретно

Из Киева, КГБ УССР
гор. Москва, КГБ СССР

26.4.1986 г.

О взрыве на Чернобыльской АЭС

26 апреля с.г. в 1 час 25 мин. в помещении 4-го энергоблока Чернобыльской АЭС при подготовке его к плановому среднему ремонту произошел взрыв с последующим пожаром, который был вскоре ликвидирован. От взрыва обрушился шатер перекрытия реакторного и кровля машинного залов, воспламенилась также крыша 3-го энергоблока, в связи с чем последний был аварийно остановлен. К 6.00 пожар на крыше этого энергоблока также ликвидирован.

Во время взрыва в помещении 4-го энергоблока находилось 17 человек сменного персонала, от полученных ожогов 9 человек госпитализированы, в том числе 3 находятся в тяжелом состоянии, один — Шашенок В.Н., 1951 г.р., наладчик пусконаладочного участка — скончался. Кроме того, на медицинском обследовании находятся 112 человек. Не установлено место нахождения старшего оператора реакторного отделения Ходемчука В.И., 1951 года рождения.

По состоянию на 15.00 26 апреля с.г. радиационная обстановка в районе аварии характеризуется уровнем радиации гамма частиц в непосредственной близости от очага до 1000 микрорентген в секунду, на территории АЭС до 100, в отдельных районах гор. Припяти от 2 до 4 мкр в сек., которая постоянно контролируется.

Под руководством партийных и советских органов организованы работы по дезактивации дорог, убывающих из города транспортных средств, ограничен въезд-выезд частных автомашин. Проведено совещание с руководителями и секретарями партийных организаций предприятий по разъяснению населению сложившейся обстановки.

Временно прекращены работы по строительству блоков № 5 и № 6, суббота 26 апреля с.г. объявлена выходным днем.

Энергоблоки № 1 и № 2 работают в нормальном режиме.

На месте происшествия работают оперативно-следственные группы КГБ УССР и УКГБ по г. Киеву и Киевской области во главе с Заместителем Председателя КГБ УССР, которые во взаимодействии с органами МВД и прокуратуры проводят комплекс оперативно-следственных мероприятий.

Для обеспечения работы правительственной комиссии разворачивается ВЧ-связь.

Приняты меры к повышению мобилизационной готовности подразделений Комитета и УКГБ по г. Киеву и Киевской области.

Управлениями КГБ по Запорожской, Николаевской и Ровенской областям усилен официальный и оперативный контроль за обстановкой на действующих атомных электростанциях.

Обстановка на АЭС, в г. Припяти и прилегающих населенных пунктах нами контролируется. ЦК Компартии Украины доложено.

Председатель КГБ УССР
генерал-лейтенант

С.Н.Муха

*ДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. 1. — Т. 33. — Арк. 2—4.
Оригінал. Машинопис.*

Документ № 23

Інформаційне повідомлення КДБ УРСР до ЦК КПУ
про вибух 4-го енергоблока Чорнобильської АЕС.
28 квітня 1986 р.

«28» апреля 1986 г.

Секретно

Центральный Комитет Коммунистической партии Украины

Информационное сообщение

за 25, 26 и 27 апреля 1986 года

О взрыве на ЧАЭС

26 апреля 1986 г. в 01 час и 25 мин. в помещении 4-го энергоблока Чернобыльской АЭС при подготовке его к плановому среднему ремонту произошел взрыв с последующим пожаром, который был вскоре ликвидирован. От взрыва обрушился шатер перекрытия реакторного и кровля машинного залов, воспламенилась также крыша 3-го энергоблока, в связи с чем последний был аварийно остановлен. К 06 часам того же дня пожар на крыше этого энергоблока также ликвидирован.

Во время взрыва в помещении 4-го энергоблока находились 17 человек сменного персонала, от полученных ожогов 9 пострадавших госпитализированы, один — Шашенок В.Н., 1952 года рождения, наладчик пусконаладочного участка — скончался в больнице. Не установлено место нахождения старшего оператора реакторного отделения Ходемчука В.И., 1951 года рождения. Кроме того, 126 чел. с признаками радиационного облучения направлены на обследование и лечение в медицинские учреждения г. Москвы.

В связи с высказанным учеными и специалистами мнением о возможном повышении уровня радиации и опасностью дальнейшего пребывания населения в городе 27 апреля Правительственной комиссией принято решение об остановке 1-го и 2-го энергоблоков с расхолаживанием реакторов, а также эвакуации жителей г. Припяти.

Население города практически полностью эвакуировано (свыше 44,5 тыс. человек) в Полесский и Иванковский районы, до 1 тыс. человек выехало в Черниговскую и другие области к родственникам и иным связям. В городе осталось более 5 тыс. человек для проведения неотложных работ. Для сопровождения эвакуированных и обеспечения порядка задействовано 1500 работников милиции, в районы размещения направлены оперативные группы сотрудников УКГБ по г. Киеву и Киевской области и УВД.

Проводятся работы по локализации очага с использованием вертолетов. В этих же целях задействованы войска радиационной и химической защиты.

По состоянию на 8 часов 28 апреля радиационная обстановка характеризовалась уровнем радиации гамма-частиц: на 3-м и 4-м энергоблоках 1000–2600, на отдельных участках в черте города — 30–160 * микрорентген в секунду.

Оперативно-следственной группой КГБ УССР с участием сотрудников КГБ СССР проверяется версия о возможном диверсионном умысле. Осуществляются мероприятия по недопущению распространения панических слухов и тенденциозной информации.

Обстановка на АЭС, в г. Припяти и окружении контролируется. 27 апреля получены данные о проявлении беспокойства некоторых жителей отдельных районов Житомирской и Черниговской областей в связи с распространением, как они полагают, радиации на территорию указанных областей. В Черниговской области из числа прибывших из г. Припяти госпитализированы 29 чел. с признаками возможного радиационного облучения.

По факту аварии на Чернобыльской АЭС прокуратурой Киевской области возбуждено уголовное дело.

Органами КГБ республики принимаются меры к повышению мобилизационной готовности, а также усилению контроля за обстановкой на действующих Запорожской, Ровенской и Южно-Украинской АЭС.

КГБ СССР доложено.

Председатель Комитета госбезопасности
Украинской ССР
генерал-лейтенант

С.Муха

*ДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 11а (1988). — Спр. 13. — Арк. 52–56.
Оригінал. Машинопис.*

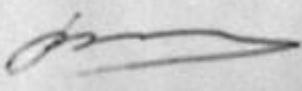
* На документі ручкою В.Щербицьким від руки написано: «Что это означает?». — Упорядники.

Секретно
отз. СР.

СПРАВКА

По сообщению директора Института ядерных исследований АН УССР Вишневого И.Н. при проведении 27 апреля 1986 года измерений радиационной обстановки в штатной зоне (радиус 30 км. вокруг г. Киева), за которой институт ведет наблюдение согласно постоянно действующей хоздоговорной программы, контрольным постом сотрудников ИЯИ АН УССР на окраине п. Хотова Киевской области был выявлен автомобиль Д 43-82 ЮХ марки ВАЗ, водитель Иваницкий. Проверкой установлено, что уровень радиации поверхности автомобиля превышал фоновый в 5000 раз. Со слов Иваницкого он с пассажирами выехал из г. Припять в 6 часов утра 27.04.1986 года в сторону Хотова для отдыха в лесной зоне. Машина с пассажирами доставлена на территорию ИЯИ АН УССР, где осуществляется дезактивация, администрацией решается вопрос о возможной госпитализации этих лиц в лечебном учреждении г. Киева.

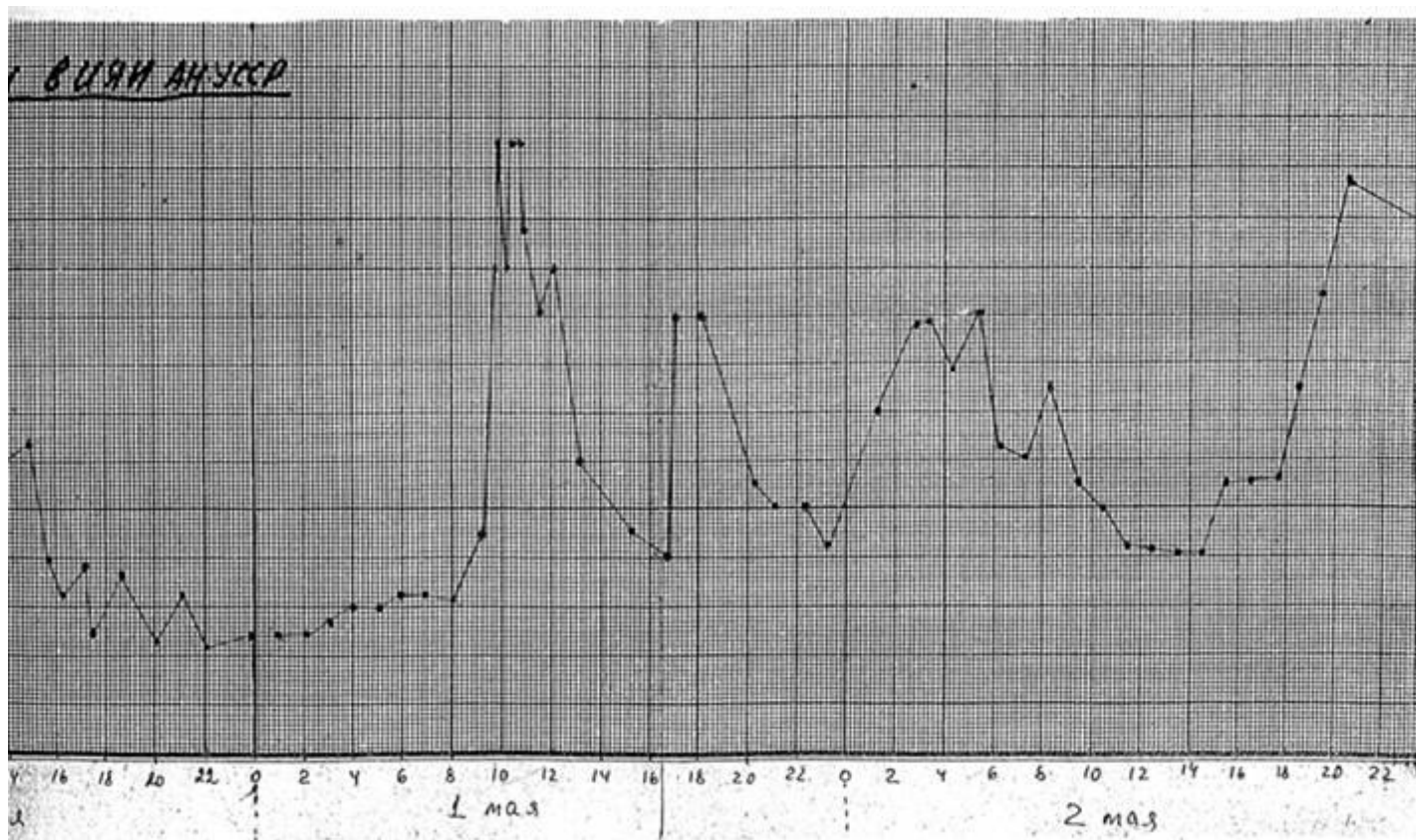
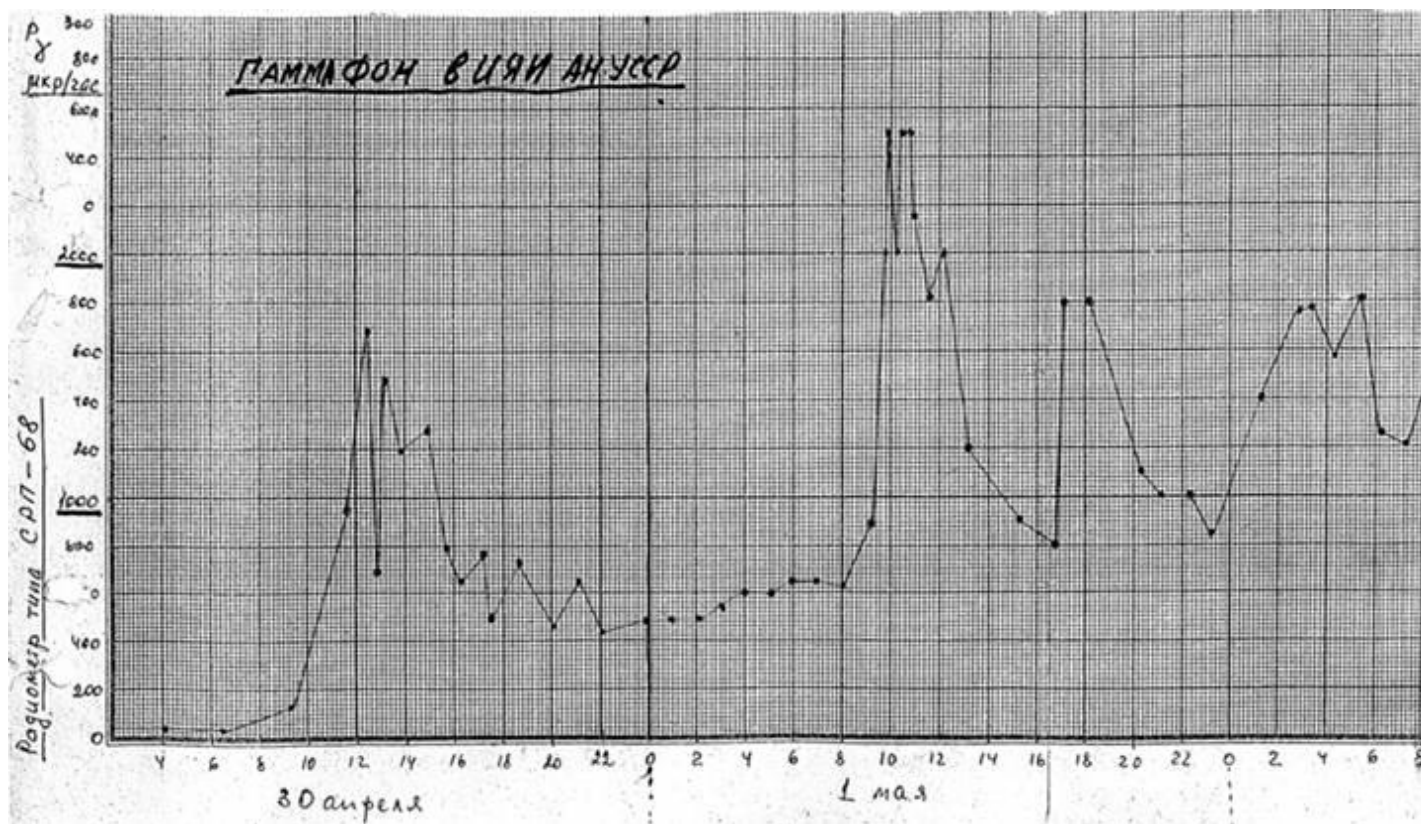
оперуполномоченный 2 отдела 6 Управления КДБ УССР
капитан

В.К.Холод

27.04.1986

Довідка 2-го відділу 6-го Управління КДБ УРСР про затримання радіаційно забрудненого автомобіля в с. Хотів Києво-Святошинського району Київської області. 27 квітня 1986 року. Галузевий державний архів Служби безпеки України.

Графік динаміки радіаційного фону в м. Києві. 30 квітня – 02 травня 1986 року.
Галузевий державний архів Служби безпеки України.

СПРАВКА

По данным технической службы радиационного контроля на 8.00 ч. 01.05.1986 г. уровень радиации в зоне аварии составляет до 1000 микрорентген в секунду, в отдельных районах г. Припяти - 60 + 100.

Продолжаются работы по засыпке с вертолётов очага аварии смесью песка, бора и свинца (с начала работ использовано 1850 т.). Принятыми мерами поверхность очага в основном закрыта от внешней среды, но дымит. В течение 30.04.86 г. несколько снижен уровень радиации непосредственно над реактором от 300 рентген в час до 200 рентген в час.

В городе и на АЭС вахтовым методом организована работа персонала станции, служб электроснабжения, связи, дезактивации, поддержания общественного порядка и охраны.

По мнению учёных и специалистов наиболее вероятной причиной аварии является саморазгон реактора (произошло явление неуправляемой цепной реакции).

Оперативно-следственной группой с целью проверки выдвинутых версий налажена работа с оперативными источниками, изъята вся необходимая техническая документация, а также магнитофонные записи переговоров оперативного персонала, производится их расшифровка. Госкомиссии оказано содействие в проведении подробной киносъёмки места происшествия.

По данным Республиканского Управления по гидрометеорологии и контролю природной среды перемещение воздушных масс из района аварии вызвало превышение естественного фона излучения в ряде областей на 20 - 2000 микрорентген в час (в г. Киеве в 7 час. 1.05.86 г. 550 - 1200 микрорентген в час).

Со стороны ряда иностранных туристов, студентов и специалистов отмечается стремление прервать сроки пребывания в г. Киеве. Финской стороной принято решение о досрочной отправке на родину туристов, 20 студентов из числа 36, обучающихся в Киевском госуниверситете, и специалистов фирмы "Лемкон", работающих на Киевской швейной фабрике, посольством Великобритании - слушателей курсов русского языка. 01.05.86 г. в Москву выезжают специалисты западногерманских фирм "РВПА", работавших на Фастовском заводе потребтары и "Бизон верке", работавших на производственном объединении "Киевдрев".

Обстановка в городах Припять и Чернобыль, местах эвакуации, а также среди населения Киева и иностранцев, находящихся в республике, нормальная, контролируется.

Роз 33 91

1.05.86

Существенно неодинаковое действие происшедшего взрыва в разных направлениях объясняется несимметричным расположением стен и перекрытий относительно центра взрыва, различием их прочностных характеристик, экранирующим влиянием отдельных частей самого реактора.

Учитывая, что в окнах, сохранившейся части здания главного корпуса 2-ой очереди АЭС и прилегающих зданий, остекление не разрушено, можно говорить только о тротильном эквиваленте взрыва, а не о применении бризантного взрывчатого вещества для разрушения энергоблока. Более "мягкий" характер разрушения данного здания больше свойственен взрыву пылегазовоздушных смесей и тепловому взрыву. Возможно, что в данном случае имело место сочетание взрывов обоих типов.

По заключению специалистов-атомщиков в зоне реактора в условиях высокой температуры, возникающей во время неуправляемой цепной реакции, возможно быстрое разложение воды на кислород и водород с последующим образованием взрывоопасной гремучей смеси.

При расчете необходимого количества гремучей смеси, взрыв которой способен вызвать имевшиеся разрушения, не учитывалось, что в процессе взрыва могли принимать участие другие компоненты веществ, находившихся в реакторе и разогретых до высоких температур (вода, графит и др.).

Расчет, проведенный для двух граничных условий избыточного давления, необходимого для разрушения стен различной прочности, $0,55 \text{ кг/см}^2$ и 1 кг/см^2 показывает, что для производства подобных разрушений необходимо 3,5-8 тонн гремучей смеси.

ВЫВОДЫ

Ц е н т р взрыва находился в зоне реактора на высоте 20-30 м от нулевой отметки здания.

Для совершения происшедших разрушений потребовалось бы около 30 тонн конденсированного взрывчатого вещества типа тротил. Однако, "мягкий" характер разрушения, отсутствие повреждений остекления, свидетельствуют, что данные разрушения не являются результатом взрыва конденсированного взрывчатого вещества.

Имеющиеся разрушения могли произойти при взрыве ~~или~~ гремучей смеси массой от 3,5 до 8,0 тонн, которая могла образоваться в зоне реактора.

Специалисты

А.В.Продунов
16.05.86
Г.В.Еремин
16.05.86

г. № 00/160 от 31 мая 1986 г.

Документ № 26

Повідомлення 6-го Управління КДБ УРСР до КДБ СРСР
про радіаційну обстановку та хід розслідування аварії
на Чорнобильській АЕС.

4 травня 1986 р.

Секретно

Из Киева, 6 Управление КГБ УССР
Комитет госбезопасности, г. Москва

**Об обстановке и ходе расследования аварии
на Чернобыльской АЭС**

Технической и радиационной службой на 6.00 часов 4.05.86 г. в районе очага аварии зафиксирован уровень радиации 210 рнГ/час, в г. Припять — 1800–2100 мкрн/час (500–580 мкрн/сек), в г. Чернобыль — 17 мкрн/час (5 мкрн/сек).

3.05.86 г. впервые проведена радиационная разведка промышленной территории АЭС. В настоящее время в рабочих группах правительственной комиссии ведется обсуждение мероприятий, необходимых для дальнейшей локализации очага радиации, в т.ч. по отводу тепла от реактора, изучаются возможности доступа к месту аварии для организации работ по очистке территории.

3.05.86 г. в г. Киев для госпитализации отправлено 46 чел.: из Иванковского района — 40 (в т.ч. 13 детей), Полесского — 3, г. Чернобыля — 3.

Завершена эвакуация из десятикилометровой зоны в Бородинский район, эвакуировано 9864 чел., 12180 голов крупного рогатого скота.

4.05.86 г. намечено осуществить полную эвакуацию из тридцатикилометровой зоны. Всего с 28.04.86 г. переселено около 60 тыс. чел., которые в местах расселения обеспечиваются всем необходимым.

Продолжались в соответствии с планом следственные мероприятия по установлению причин аварии. Добываемые данные, указывающие в основном на возможные нарушения порядка эксплуатации агрегатов, своевременно докладываются Комиссии.

В процессе опроса старший инспектор технической эксплуатации ЧАЭС, госпитализированный в Москву, высказал версию о том, что во время, предшествующее взрыву, два главных циркуляционных насоса (ГЦН) работали в нестандартном режиме. Вследствие этого началась сильная вибрация здания, повлекшая падение мостового крана на ГЦН–24, отрыв его от контура многократной принудительной циркуляции воды. Эти обстоятельства повлекли за собой разгерметизации контура и разгон реактора. Данные опроса доведены до комиссии по расследованию причин аварии.

Осуществлена расшифровка команд и переговоров персонала АЭС, записанных на магнитную пленку накануне аварии в ходе работы по испытанию турбогенератора № 8 в режиме «выбела». Материалы переданы в Правительственную комиссию.

Припятский горотдел 3 мая передислоцирован в город Иванков.

Начальник отдела подполковник Клочко В.Н., майор Богдан В.А. и ст. оперуполномоченный капитан Суховилин В.В. направлены в медслужбу КГБ УССР, откуда 4.05.86 г. будут отправлены в 6 клиническую больницу 3 Управления при Минздраве СССР для обследования.

Зам. Председателя КГБ УССР
генерал-майор Ю.В.Петров

Зам. начальника
6 Управления КГБ СССР
генерал-майор В.А.Хапаев

«4» мая 1986 г.

На документі резолюція: «По указанию тт. Петрова Ю.В., Хапаева В.А. передать в КГБ СССР. Зам. нач. 6 Упр[авления] КГБ УССР п/п-к Слободенюк.».

*ДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. 1. — Т. 33. — Арк. 40–43.
Оригінал. Рукопис на бланку.*

Документ № 27

Довідка 6-го Управління КДБ УРСР
про можливі причини аварії на Чорнобильській АЕС.
5 травня 1986 р.

Секретно

СПРАВКА

По данным специалиста Института технической теплофизики АН УССР, конструкция реактора РБМК не исключает под влиянием незначительных причин начала диссационного процесса парообразования с молекулярным разложением паров воды и последующим взрывом.

Он смоделировал аварию на АЭС им. Макса Планка в США, происшедшую 10–12 лет тому назад, и сделал вывод, что расплавленная в результате взрыва активная зона под воздействием сил поверхностного натяжения собирается в виде капли, тем самым увеличивается поток нейтронов, возрастает резко температура расплава смеси и происходит очередной взрыв и выброс. После чего температура снижается, расплав растекается по поверхности. Затем процесс вновь повторяется.

Таким образом, по мнению специалиста, основание, на котором происходит процесс, расплавляется и опускается в грунт. Со временем, достигнув водоносного слоя (1-й слой — 60 м, 2-й — 300 м), может привести к еще большему ущербу.

2 отдел 6 Управления КГБ УССР

Федосеев¹

5 мая 1986 года

На документі резолюція: «т. Липский Д.В. Прошу передать в оперативно-следственную группу для т. Князева Ю.В. Слободенюк. 6.05.86 г.».

*ДА БУ. — Ф. 65. — Спр. 1. — Т. 34. — Арк. 86.
Оригінал. Машинопис.*

Примітки

¹ **Федосєєв Іван Семенович** (нар. 1935) — начальник 2-го відділу 6-го Управління КДБ УРСР (1983–1986), полковник (1984).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТА

"16" мая 1986 года

г. Чернобыль

Специалисты в/ч 68240 Продунов А.В. и Ерёмин Г.В., входящие в состав оперативно-следственной группы КГБ СССР, с участием старшего инспектора Следственного отдела КГБ СССР полковника Каркова В.Н., по указанию руководства Комитета Госбезопасности СССР провели исследования характера разрушений Чернобыльской АЭС, происшедших в результате аварии 26.04.86 г.

Перед специалистами были поставлены следующие вопросы:
каков тротиловый эквивалент взрыва, вызвавшего разрушение Чернобыльской АЭС?

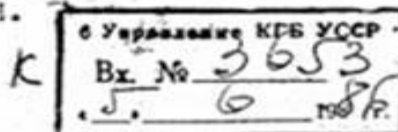
каким количеством гремучей смеси могло быть вызвано разрушение 4-ого энергоблока Чернобыльской АЭС?

Для решения указанных вопросов специалистам были представлены материалы: планы помещений здания 2-ой очереди АЭС с размещенным в нем оборудованием, фотографий разрушенного здания, расшифровки записей переговоров работников станции во время проведения испытаний 4-ого энергоблока 26.04.86 г., фотокопии рабочих журналов смен, а также показания некоторых свидетелей, имеющих сведения об аварии, характере взрыва и разрушения. Кроме того, был проведен визуальный осмотр места происшествия с расстояния 50 метров и более от здания.

На основе анализа представленных материалов установлено, что центр взрыва находился в зоне реактора на высоте 20-30 метров от нулевой отметки. Размер зоны разрушений в разных направлениях неодинаков. Наибольшие разрушения произошли в направлении, перпендикулярном длинной стороне здания. В этом направлении стенки и перекрытия разрушены в радиусе 45 метров. В направлении перпендикулярном указанному радиус разрушения составляет 25-30 метров.

Определение тротилового эквивалента производилось по эмпирическим формулам, применяемым для оценки действия взрыва конденсированного взрывчатого вещества по разрушению стен. Расчет является приближенным, так как практически невозможно учесть экранирующее действие промежуточных стен и перекрытий, расположенных между центром взрыва и крайними разрушенными стенами, по которым проводился расчет.

Расчет показал, что имеющиеся разрушения могли быть произведены зарядом тротила около 30 тонн.

Висновок спеціалістів КДБ СРСР про характер вибуху 4-го реактора ЧАЕС. 16 травня 1986 року. Галузевий державний архів Служби безпеки України.

СПРАВКА

138

В связи с аварией на Чернобыльской АЭС:

Эвакуировано населенных пунктов - 59, в том числе:

- г. Припять
- Чернобыльский район - 50 (Чернобыль, Новые Зепелычи, Старые Зепелычи, Оташев и др.)
- Полесский район - 8.

Эвакуировано населения - 71,1 тыс. чел., в том числе:

- по Чернобыльскому району - 18,5 тыс. чел.
 - по Полесскому району - 2,6 тыс. чел.
 - г. Припять - примерно - 50,0 тыс. чел.
- Кроме того, самостоятельно выехало около 25 тыс. чел.

Всего - около 97 тыс. чел.

Прекратили работу предприятия (по данным ЦСУ УССР):

Чернобыльский и Новозепеличский лесхоззаги, Чернобыльский сыр-завод, отделение сельхозтехники, типография, чугунолитейный завод, швейная фабрика, рембаза речного флота, завод "Генератор" (с завода вывезено оборудование на головной завод НПО "Октава"-г.Киев), 9 колхозов, 2 совхоза. Продолжают работать - кирпичный завод и 2 колхоза (им. Ленина и им. Мичурина).

В г. Припять прекратили работу - ЧАЭС, комбинат панельного домостроения, комбинат спецстрой конструкций, завод "Кштер" (его персонал передислоцирован на ПО "Маяк" - г.Киев, вместе с частью оборудования).

6 Управление КДБ УССР

" " мая 1986 года

Довідка 6-го Управління КДБ УРСР про кількість евакуйованих населених пунктів та громадян із зони зараження навколо ЧАЕС. Травень 1986 року. Галузевий державний архів Служби безпеки України.

Председателю КДБ СССР
генерал-лейтенанту
г-н. Мусі І.С.

Рапорт

С. Свободный

По данным дежурных Особого отдела КДБ СССР
по ККВД и МВД СССР 2 октября 1986 г. в 14 ч.
34 мин. при выполнении работ по дега-
зации над 4 блоком Чернобыльской АЭС
зацепившие лопатками несущего фундамента
трос стропильного крана, упав на землю
и сломал военный вертолет МИ-8 (отмашон-
ное вертолетное подразделение, дислоцирует-
ся в с. Кишиневе). Экипаж в составе:
командир капитан Заробцев В.К., 1956 года
рождения, лейтенант 1 класса, менай, штурман
м. лейтенант Юндкин А.Е., 1958 года рожде-
ния, лейтенант 3 класса, холосей, борттехник
по вооружению м. лейтенант Христин А.А.
1953 года рождения, менай, беспартийные и
специалист по вооружению старший пра-
порщик Ганусук Н.А. (данные устанавливаются,
пом.б.м. Разрушений сооружений АЭС
нет).

По предварительным данным катастрофа
произошла в результате ослепления много-
м сапса командира экипажа.

Расследование проводился специальной
комиссией с участием Особого отдела
КДБ СССР.

6 Управление КДБ СССР
Вх. № 6357
3. 10. 86

№ 228/св-3-86

Одобрено
КДБ СССР майор
Тадле

3.10.86г.

Рапорт відповідального чергового КДБ УРСР В.А. Тадлі Голові КДБ УРСР І.С. Мусі
про загибель МІ-8 в зоні 4-го реактору ЧАЕС. 02 жовтня 1986 року. Галузевий державний
архів Служби безпеки України.

РАДИАЦИОННАЯ ОБСТАНОВКА

22

в областях республики по состоянию на

Города	Уровень радиации в микрорентген/час		
	6 ⁰⁰ 15.10	22 ⁰⁰ 15.10	6 ⁰⁰ 16.10.
г. Киев :			
- Буляны	45	50	50
- Гидропарк	45	40	45
- пр. Науки	60	60	50
- Святошино	50	40	50
- Вышгород	70	60	60
Винница	25	20	20
Луцк	15	15	15
Ворошиловоград	20	20	20
Днепропетровск	0	0	0
Донецк	20	20	20
Житомир	20	20	20
Ужгород	20	20	20
Запорожье	15	15	15
Ивано-Франковск	20	20	20
Нирогоград	0	0	0
Симферополь	0	0	0
Львов	0	0	0
Николаев	0	0	0
Одесса	10	20	20
Полтава	15	15	15
Ровно	15	15	15
Сумы	15	15	15
Тернополь	0	0	0
Харьков	20	20	20
Херсон	0	0	0
Хмельницкий	0	0	0
Черкассы	20	20	20
Черновцы	20	20	20
Чернигов	50	40	50

Зиниц -

16.10.86г.

Довідка про стан радіаційного забруднення в УРСР. 16 жовтня 1986 року. Галузевий державний архів Служби безпеки України.

Документ № 69

Довідка 6-го Управління КДБ УРСР
про вплив радіаційних наслідків аварії
на Чорнобильській АЕС на організм людини.
29 жовтня 1986 р.

Секретно**СПРАВКА**

Один из специалистов Киевского научно-исследовательского института фармакологии и токсикологии в беседе рассказал о том, что в целях выяснения доз накопления радиоактивных веществ в организме человека, за период с августа с.г. в институте были сожжены внутренние органы 19 трупов из числа лиц, умерших от трагических происшествий или в результате других заболеваний.

Полученные пробы передавались на исследование в институт профзаболеваний* и коммунальной гигиены. [...] В указанных пробах обнаружены накопления радиоактивного цезия в дозах $10^{-8} \div 10^{-9}$ Ки/кг, в зависимости от места постоянного проживания умерших (Чернобыльский, Полесский районы, г. Киев), что значительно превышает предельно допустимые нормы.

Полученные данные, якобы, в соответствующие инстанции не докладываются, что отрицательно сказывается на выработке действенных предупредительно-профилактических мер.

6 Управление КГБ УССР

«29» октября 1986 года.

На документі 2 резолюції: «Уточнить, как используются результаты проведенных исследований и какие в этой связи есть предложения у причастных к этому вопросу компетентных специалистов. Слободенюк. 29.10.86 г.»; «Вопрос Днепропетровским РО УКГБ доизучен. Подготовлена сводка. Медведев¹. 21.XI.86 г.».

*ДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. 1. — Т. 39. — Арк. 74.
Оригінал. Машинопис.*

* У документі слово «профзаболеваний» закреслено ручкою і зверху від руки олівцем написано «общей». — *Упорядники.*

Примітки

- ¹ **Медведєв Володимир Миколайович** (нар. 1943) — заступник начальника 6-го відділу УКДБ Казахської РСР по Мангишлакській області, у складі оперативно-слідчої групи КДБ СРСР перебував у зоні аварії на Чорнобильській АЕС. Підполковник.

Документ № 73

Спеціальне повідомлення КДБ УРСР до 6-го Управління КДБ
СРСР про радіаційну обстановку та хід робіт
з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.
31 грудня 1987 р.

Секретно

Начальнику 6 Управления КГБ УССР
генерал-лейтенанту Щербаку Ф.А.

Об обстановке на Чернобыльской АЭС и в ее окружении

Контрразведывательное обеспечение Чернобыльской АЭС и работ по ликвидации последствий аварии осуществляется подразделениями КГБ республики в соответствии с требованиями приказов КГБ СССР.

Непосредственно на станции и в зоне контрразведывательную работу вахтовым методом проводит созданный отдел УКГБ по г. Киеву и Киевской области по Чернобыльской АЭС.

Работа отдела строится в направлении вскрытия и пресечения разведустремлений противника, обеспечения надежного оперативного контроля за радиационной обстановкой и тенденциями ее развития, состоянием режима секретности и охраны станции и зоны, выявления возможных предпосылок к ЧП, оказания содействия Правительственной комиссии, администрации ЧАЭС в решении стоящих перед ними задач. [...]

В работах по ликвидации последствий аварии в зоне занято до 16 тыс. специалистов Минатомэнерго, Минэнерго, Минсредмаша СССР и других министерств и ведомств, свыше 20 тыс. военнослужащих Советской Армии.

В целях обеспечения единого руководства всеми видами работ на ЧАЭС, в 30-ти километровой зоне, выполняемых организациями Минэнерго, Минсредмаша СССР, подразделениями АН СССР, АН УССР, Госкомгидромета СССР, Минатомэнерго СССР создано промышленное объединение «Комбинат». [...]

Радиационная обстановка в зоне ЧАЭС за последний месяц в целом улучшилась. По данным оперативного штаба МО СССР, территория, загрязненная радиоактивными веществами, в настоящее время распределена по зонам со следующей площадью и радиационными фонами:

- особая зона, в т.ч. территория ЧАЭС — 65 кв. км, от 50 мР/ч до 30 Р/ч;
- зона отчуждения — 1320 кв. км, от 2 до 50 мР/ч;
- зона выселения — 2826 кв. км, от 01 до 5 мР/ч.

По состоянию на 29 декабря 1986 года уровни радиации составляли: у вентиляционной трубы 3 энергоблока — 2000 Р/ч; на перекрытии 4-го энерго-

блока — 50 Р/ч; на высоте 200 м над 4 энергоблоком — 3,9 Р/ч; на удалении 100–150 м от 4 энергоблока — 0,5 Р/ч; по периметру АЭС — 0,003–0,5 Р/ч; в г. Припяти — 0,4–7 мР/ч; в г. Чернобыле — 0,2–1,7 мР/ч.

Подразделениями МО СССР завершено выполнение плана дезактивации 16 населенных пунктов Чернобыльского и Полесского районов, предназначенных для реэвакуации, а также 36 домов жилой площадью 29 тыс. кв. метров в гор. Чернобыле для временного размещения вахт работников ЧАЭС Минатомэнерго СССР и строительных организаций Минэнерго СССР.

Закончено полное ограждение I-ой очереди АЭС (энергоблок № 1 и № 2) в два рубежа с применением инженерно-технических сооружений. По периметру II-ой очереди станции начато сооружение временного ограждения, состоящего из колючей проволоки в два ряда [...]. Из-за высоких уровней радиации установка ограждения по постоянной схеме в настоящее время не представляется возможной.

Объект «Укрытие» (блок № 4) 28 ноября с.г. передан в обслуживание ЧАЭС. Управлением строительства № 605 Минсредмаша СССР осуществляются строительно-монтажные работы по оборудованию информационно-диагностического комплекса, включенного в состав объекта, для проведения научных исследований по программе ядерной безопасности. Температурные датчики внутри блока фиксируют 65 градусов по Цельсию, в отдельных точках до 140–150 градусов.

В соответствии с утвержденной руководством ПО «Комбинат» программой пуск энергоблока № 3 намечен на 2-й квартал 1987 года. В этой связи подразделениями МО СССР продолжают работы по повторной дезактивации его кровли и отдельных помещений. Высокие уровни радиации, неэффективность робототехники затрудняют очистку кровли от высокоактивных предметов. Часть их них вплавилась в битумное покрытие и не поддается извлечению вручную. Специалистами изучаются возможности использования специальных инструментов для решения этой проблемы.

При проведении работ Управлением строительства № 605 МСМ СССР по бетонированию объекта «Укрытие» часть бетона вытекла на кровлю блока ВСПО (вспомогательных систем реакторного оборудования) 3-го энергоблока, в связи с чем нагрузка на ее конструкции превысила расчетную (толщина наплыва от 0,7 до 1,7 метра, примерный объем 9 тыс. куб. метров). Дирекцией АЭС принято решение о запрещении работ в помещениях ВСПО, организовано круглосуточное дежурство у входа в блок. Информирован заместитель Председателя Правительственной комиссии т. Жмурко В.А. Специалистами готовятся предложения по устранению предпосылок к возможному обрушению кровли. Обеспечен оперативный контроль за эффективностью принимаемых мер.

Учеными Института атомной энергетики им. Курчатова и специалистами станции прорабатываются варианты извлечения 36 тепловыделяющих сборок (ТВС) из хранилища свежего топлива блока № 4.

Отделом УГКБ по Киевской области оказана помощь администрации станции, ПО «Комбинат» и другим организациям в обеспечении режима секретности при работе с документами, ведении междугородных телефонных переговоров. В установленном порядке согласовано создание 3-х первых отделов (все-го в зоне действует 4). В целях недопущения утечки закрытой информации по телефонным линиям связи, перед администрацией АЭС поставлен вопрос об организации ведомственного контроля междугородных переговоров. Получен и реализован через администрацию сигнал о нарушении требований режима секретности при подготовке документов по вопросам материального обеспечения сооружения «Укрытие» в отделе капитального строительства станции.

[...]

Принимаются меры к выявлению обстоятельств, оказывающих отрицательное воздействие на обстановку в трудовых коллективах. Добыто и реализовано через администрацию ПО «Комбинат» 6 информации о предпосылках к назреванию негативных проявлений в трудовых коллективах, вызванных неудовлетворенностью рабочих жилищно-бытовыми условиями.

Через администрацию Главного производственного распределительного Управления Минэнерго СССР предотвращена попытка установить загрязненное технологическое оборудование на водонасосные коммуникации в поселке Зеленый Мыс.

[...]

12 декабря с.г. в гор. Киеве, по линии МИД УССР, находилось восемь корреспондентов из США, Великобритании, Японии [...]. Враждебных проявлений со стороны иностранцев не зафиксировано.

[...] Контрразведывательные мероприятия на ЧАЭС и в ее окружении проводятся в тесном взаимодействии с опергруппами Управления Особых отделов КГБ СССР, МВД УССР, командованием Военно-строительных отрядов, другими заинтересованными организациями и учреждениями.

Докладываем в порядке информации.

Заместитель Председателя Комитета
генерал-майор

Ю.В.Петров

*ДА СБУ. — Ф. 65. — Спр. 1. — Т. 40. — Арк. 34–38.
Завірена копія. Машинопис.*

Розділ II.

Спогади учасників ліквідації наслідків аварії
на Чорнобильській АЕС

Щмох Микола Павлович
полковник юстиції у відставці

За мужність і самовідданість, виявлені при ліквідації аварії на ЧАЕС, 24 грудня 1986 року нагороджений орденом «Знак Пошани».

Указом Президента України від 26 квітня 1996 року за вагомий особистий внесок у вирішення соціально-економічних проблем, що виникли внаслідок Чорнобильської катастрофи, М.Щмоху присвоєно Почесне звання «Заслужений юрист України».

Учасник ліквідації аварії на ЧАЕС I категорії, інвалід 2-ої групи.

ДЕЯКІ СПОГАДИ ПРО УЧАСТЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ПРИЧИН АВАРІЇ НА ЧАЕС

Наближається 15-та річниця від часу квітневої ночі 1986 року, коли сталася найбільша трагедія, вчинена руками людини. 15 грудня 2000 року Чорнобильська атомна електростанція нарешті закрита. Але чи залікуються рани в серці нашої України через багато років і десятиліть, чи зменшиться непоправне горе, втрати і страждання мільйонів людей, які втратили здоров'я або загинули від «мирного атома»?

...Був теплий, сонячний день 25 квітня. Ніщо не провіщало біди. Через п'ять днів наступало Першотравнєве свято. Для співробітників КДБ України ці дні були такими ж буднями, але в посиленому режимі. На той час я був старшим слідчим з особливо важливих справ Слідчого відділу КДБ УРСР у званні підполковника.

Вранці 26 квітня, в суботу, начальник Слідчого відділу полковник В. Туркін повідомив: «Вночі сталася аварія на Чорнобильській АЕС. Туди виїхала оперативна група під керівництвом заступника Голови Комітету Ю.Петрова. В її складі знаходиться старший слідчий відділу майор Бойцов. Вам, Миколо Павловичу, необхідно взяти участь у з'ясуванні обставин цієї події, замінивши Бойцова».

«Коли необхідно виїхати, — спитав я, — яким транспортом, що взяти з собою?»

«Зв'яжіться з начальником слідчого відділення обласного Управління Пристайком. Свої матеріали по чергуванню на 1 травня передайте іншому працівнику, але, будь ласка, там довго не затримуйтесь. З собою візьміть папір, ручки, необхідні речі, їжу на 2–3 дні. Думаю, що святкувати 1 травня Ви будете в Києві».

Я приїхав в Управління КДБ України по м. Києву і Київській області до начальника слідств відділення підполковника В. Пристайка. В його кабінеті познайомився зі старшим слідчим — «важняком» Слідств відділу КДБ СРСР підполковником В. Колпаковим, який, перебуваючи в Харкові, отримав вказівку виїхати

до Києва та розібратися, що трапилось у Чорнобилі, та при необхідності включитися у виконання слідчих дій.

Через 10–15 хвилин на автомобілі слідвідділення ми поїхали до Чорнобиля. Там, у райвідділі з'ясували, що всі працівники зранку перебувають у м. Прип'яті. Туди ж приїхали і ми. Нас коротко інформують про те, що трапилось, про наші основні завдання: крім виконання за дорученням прокуратури необхідних слідчих дій, отримати максимум інформації для доповіді у Москву і Київ стосовно причини аварії та її можливих наслідків.

За фактом аварії прокуратурою Київської області 26 квітня 1986 року було порушено кримінальну справу, до складу групи включено слідчих працівників органів держбезпеки.

Приєдналися до проведення слідчих дій і ми. Спочатку брали пояснення, а з 27 квітня по 6 травня складали протоколи допитів свідків, процесуально оформлюючи їх за дорученням слідчих облпрокуратури. Зокрема, за цей період мною було допитано 29 працівників, виконано інші слідчі дії.

Слід зазначити, що з ранку 26-го по 28-е квітня від УКДБ по м. Києву і Київській області у розслідуванні одним із перших брав участь старший слідчий з особливо важливих справ О.Берега. Йому вдалося допитати до 10 свідків та вилучити документацію стосовно будівництва та експлуатації 4-го енергоблока з приміщення адміністрації цього блока. До речі, аркуші документів досить сильно «фонили» і певні дози радіації через це отримали старші слідчі КДБ УРСР А.Лук'яненко та УКДБ М.Гезун, які в подальшому протягом кількох місяців брали безпосередню участь у розслідуванні справи.

До 6 травня, після від'їзду до Києва О.Береги, від УКДБ у зоні перебували слідчі В.В'ялець та В.Дашко. Кожен з них вніс свою частку у розслідування справи.

Особливо хочеться відмітити роль у з'ясуванні причин і умов цієї аварії-катастрофи генерал-майора Ю.Петрова, який, будучи керівником нашої опергрупи, організував її роботу, активно співпрацював з керівниками і працівниками Урядових комісій СРСР та УРСР, КДБ СРСР, МВС УРСР, прокуратур області, республіки та Союзу РСР. Він знаходив час і можливість щоденно зустрічатися зі слідчими та оперативними працівниками, читати отримані нами пояснення очевидців та протоколи допиту свідків і потерпілих, із значної кількості різноманітних матеріалів відібрати конче необхідні для доповіді в Київ і Москву.

Значним був внесок у розслідування і першого заступника начальника УКДБ по м. Києву і Київській області полковника П.Пархоменка, мого попереднього керівника по лінії слідства, а в подальшому — начальника Слідчого відділу КДБ УРСР, Почесного співробітника органів державної безпеки СРСР. Він постійно цікавився ходом розслідування, вносив конкретні пропозиції до плану слідства. Нами відпрацьовувалися такі основні версії:

— аварія є результатом диверсійної акції з метою завдання економічної шкоди радянській державі;

— аварія — наслідок помилкових дій оперативного персоналу і порушення технологічного регламенту з експлуатації II черги ЧАЕС;

— аварія сталася в результаті неякісного проектування, виготовлення чи монтажу технологічного обладнання;

— аварія викликана технічними причинами, які не були передбачені проектом і конструкцією такого типу реакторів.

Про можливу евакуацію населення Прип'яті ми дізналися в ніч з 26 на 27 квітня під час спільної наради в кабінеті начальника Прип'ятського міського відділу КДБ підполковника В.Клочка. Нарату проводили члени Урядової комісії (керівник — заступник Голови Ради Міністрів СРСР Б.Щербина), нашої оперативно-слідчої групи (Ю.Петров), та група керівників і працівників 6 Управління КДБ СРСР під керівництвом генерал-лейтенанта Ф.Щербака.

Пригадую, що прокурор Київської області Ю.Антоненко повідомив про порушення ним кримінальної справи за фактом аварії. Прокурор Слідчого управління Прокуратури УРСР П.Іванов зазначив, що справа прийнята ним для провадження.

Тоді ж було повідомлено, що для евакуації населення виділено 1110 автобусів, кілька десятків вантажівок, 2 дизель-поїзди, 1 пасажирський поїзд з 15 вагонами.

27 квітня о 13 годині 10 хвилин по місцевому радіо я почув жіночий голос, який від імені органів міської виконавчої влади повідомив: «Товарищи, как вам известно, в связи с аварией на Чернобыльской АЭС в городе складывается неблагоприятная радиационная обстановка, принимаются необходимые меры к ее локализации. С целью обеспечения полной безопасности граждан Правительственной комиссией принято решение провести временную частичную эвакуацию населения города, в первую очередь — женщин и детей. К каждому подъезду домов будут поданы автобусы. Взять документы, крайне необходимые вещи, а также запас еды на 2–3 дня. Начало эвакуации с 14 часов».

Я і мої колеги були очевидцями незвичайної евакуації. Шкода, що ця акція тоді не фіксувалась теле-відеокамерами, мабуть, моторошна була б картина. Уявіть собі потік жінок з діточками, кожна з яких несе валізу, торбинку з одягом і їжею (а посадочне місце в автобусі для людини — лише одне).

Проте наша група евакуації цього дня не підлягала, ми залишились працювати і жити в Прип'яті ще дві доби, не маючи ніяких засобів захисту. Проживали в міському готелі по вул. Курчатова, я в одній кімнаті з В.Колпаковим. Вікна кімнати виходили на електростанцію. Відстань близько 2 км. У сусідньому номері відпочивав (якихось 2–3 години на добу) генерал Ю.Петров. З його кімнати добре було видно 4-й блок та хмару радіаційного диму, що весь цей час висіла над ним, вертольоти, які скидали в палаючий кратер мішки з сумішшю піску, бора, свинцевого та залізного дробу.

Як ми пізніше дізналися, це була важка задача. Потрібно потрапити в квадрат 15 на 15 метрів, чому заважав сильний потік радіації, який ішов з реактора; спускатися нижче 200 метрів не можна, тому попадання були 1–2 із десятка.

Лише увечері 29 квітня із Прип'яті до Чорнобиля евакуювалися працівники міського відділу УКДБ, а з ними й наша слідча група. Треба сказати, що

Кло~~Ч~~о Віктор Миколайови~~Ч~~
полковник у відставці

3 серпня 1985 до жовтня 1986 очолював Прип'ятський міський відділ Управління КДБ УРСР по м. Києву та Київській області.

Учасник ліквідації аварії на ЧАЕС I-ої категорії, інвалід 2-ої групи.

БІЛЯ РЕАКТОРА БУЛИ ЗА 18 ХВИЛИН...

Вечір 25 квітня 1986 року був звичним. Я ліг спати майже опівночі. Але вже о 1 год. 30 хв. мене розбудив телефонний дзвінок: пожежа на 4-му блоці. Одягнувшись, вийшов на вулицю і побачив чергову автомашину міськвідділу міліції, а на сходах будинку — начальника міськвідділу МВС, з яким і прямували на ЧАЕС. Ще на під'їзді впало в око: 4-й блок став нижчим (висота реактора 73 м, а він був зруйнований до 45-метрової відмітки).

Вирішили, що начальник міліції поїде до пожежної частини, а я піду пішки повз Будівельно-побутовий корпус-2 до Адміністративно-побутового комплексу й побіжно з'ясую обстановку. Горів дах машзалу 3-го блоку, з реактора виривались язики полум'я. Годинник показував 1 год. 48 хв. Працювали дві пожежні машини, гасили дах. Вогнеборці працювали й поблизу 4-го блоку. В Адміністративно-побутовому комплексі я зустрівся з колегами — В.Богданом і В.Суховиліним, які також прибули на станцію. Визначили завдання. Я почав опитувати працівників зміни станції, а Богдан та Суховилін поспішили до охоронців ЧАЕС, перевіряли, чи не порушено периметр й охоронну сигналізацію. Відпрацьовувалася версія можливого диверсійного проникнення на режимну територію.

Близько 2-ої години зустрівся з В.Брюхановим — директором АЕС, намагався з'ясувати, що сталося. Він дав команду начальникові зміни зупинити блок, котрий працював, щоб не допустити аварійної ситуації на 1-му й 2-му блоках. О 2-й годині ми спустилися до підземного пункту управління (у кабінетах підвищився рівень радіації). За декілька хвилин з'явився і головний дозиметрист Красножен, показав першу карту радіаційного стану на території станції, розповів про приблизні зруйнування 4-го блоку й машзалу. У деяких місцях рівень радіації сягав 2–2,5 тис. рентген.

Я зателефонував черговому міськвідділу й наказав підняти оперсклад по тривозі. Звідти ж зв'язався з черговим Управління КДБ по м. Києву та Київській області, повідомив про руйнування на 4-му блоці ЧАЕС.

Залишивши Богдана і Суховиліна, які продовжували допит персоналу станції та працівників охорони, я поїхав у міськвідділ для організації роботи оперскладу. Тут уже зібралися всі працівники підрозділу. Зателефонував на-

чальникові столичного УКДБ генерал-майору Л.Бихову, доповів про зовнішні руйнації і масштаби аварії. Він сказав, що до Чорнобиля виїздить опергрупа, а про пожежу на 4-му блоці необхідно доповісти у КДБ УРСР.

Роз'яснивши ситуацію оперскладові, кожному поставив завдання.

Шулгін мав опитати працівників управління будівництва нічної зміни. Йому допомагав лейтенант Кокоруза, що дало змогу швидко з'ясувати обстановку на будмайданчику і в управлінні будівництва.

Ю.Матківський та А.Рибак у медсанчастині розмовляли з потерпілими, котрі в ручному режимі зупиняли 3-й блок, отримали велику дозу опромінення й самі стали її джерелом. Незважаючи на небезпеку, оперативники перевіряли версію про можливу диверсію, розпитували спеціалістів про імовірні причини аварії аж до відправлення постраждалих у Москву. Кожен з офіцерів за короткий проміжок часу отримав майже річну дозу.

М.Мальцева відряджено до вузла зв'язку, де він через службовців намагався запобігти витоку інформації, що могла спричинити паніку.

А.Качан постійно перебував у міськвідділі й забезпечував зв'язок між опергрупами.

Уранці прибули представники КДБ УРСР на чолі з заступником Голови генерал-майором Ю.Петровим та оперативна група УКДБ по м. Києву та Київській області у складі Г.Сивця, М.Турка й О.Берези. На станції провів оперативну нараду секретар обкому компартії В.Маломуж. На ній були присутні й ми. Доповідні про оперативну обстановку, до підготовки яких долучилися наші колеги, негайно надсилалися урядові СРСР.

З особливою теплоотою хочеться згадати Олександра Федоровича Березу — працівника слідвідділу УКДБ. Близько двох діб він перебував на станції, щоб одержати потрібні документи, схеми, діаграми, котрі згодом стали основою для порушення кримінальної справи, провів перші опитування персоналу.

Коли приїхала московська опергрупа, котру очолював генерал-майор Ф.Щербак, розпочалася підготовка інформації та пропозицій для Урядової комісії з розслідування аварії. Слід зазначити, що відомості, надані офіцерами міськвідділу, оцінювалися як найбільш правдиві та перевірені. Про це свідчить хоча б те, що голова Урядової комісії Б.Щербина після первинної доповіді міського штабу про становище на ЧАЕС прийшов до нас у відділ ознайомитися з інформацією Суховиліна та Богдана, отриманою від оперативних джерел і перевіреною через спеціалістів.

Евакуацію жителів Прип'яті було призначено на 14 годину 27 квітня 1986 року. До кожного будинку під'їжджав автобус, забирав жителів, і колони машин у супроводі працівників ДАІ направлялися в Поліський район Київщини. За домовленістю з Прип'ятським виконкомом сім'ям працівників міськвідділу виділили окремі автобуси. Близько 16-ї години їх вивезли до одного з сіл Поліського району, а вже звідти — до родичів у різні куточки

України. Варто віддати належне дружинам наших працівників: жінки з маленькими дітьми, не маючи змоги попрощатися з чоловіками, не піддалися паніці й поводитися мужньо.

У Прип'яті залишилися тільки члени Урядової комісії та представники міської влади. Але вже наступного дня вони переїхали до Чорнобиля і розгорнули там свою роботу. А ще за день місто Прип'ять оточили військові підрозділи, прибув новий склад відділу МВС. Ми залишилися на робочих місцях; команди на передислокацію не було. Двадцять дев'ятого квітня надійшов наказ Голови КДБ УРСР і ми виїхали до Чорнобиля. В усіх адмінспорах містилися різні служби, тому склад міськвідділу «поселили» в дерев'яних будиночках однієї з турбаз на мальовничому березі річки Прип'ять. З нами була й опергрупа КДБ СРСР.

Оперативну роботу проводили на ЧАЕС і в піонертaborі «Казковий», до якого після зміни приїжджали працівники станції. Робочий день починався рано, о 5-й, і закінчувався майже за добу — близько 2-ї години. Добре, що хоч річка була поруч, де ми й змивали радіоактивний пил.

Тридцятого квітня надійшов наказ зняти фільм, в якому показати руїни 4-го блока й загальну обстановку на ЧАЕС. З камерою двічі на гелікоптері вилітав московський оперативник В.Михайлюк. Кружляли над самим жерлом зруйнованого реактора. Офіцер отримав граничну дозу опромінення й був відправлений до столичної клініки.

Доставити фільм адресатам було доручено працівникам Прип'ятського відділу УКДБ: до Політбюро ЦК КПРС — капітану А.Рибаку (гелікоптером, а далі літаком), до Політбюро ЦК КПУ — капітану М.Мальцеву.

До прибуття М.Рижкова оперсклад відділу підготував докладну інформацію про оперативну обстановку у районі аварії. Цей документ схвально оцінила Урядова комісія.

П'ятого травня нас змінила інша опергрупа УКДБ.

Упродовж 10 діб роботи в зоні катастрофи працівники Прип'ятського міськвідділу отримали: Суховилін і Богдан — 45 бер, Ключко — 40, Шульгін, Рибак, Матківський — 25, Мальцев — 27, Кокоруза, Качан — 20 (для порівняння: річна доза — 5 бер). За рекомендацією начальника ВМУ М.Захараша до московської радіологічної клініки було направлено Ключка, Суховиліна і Богдана, а згодом їх же — до Центрального шпиталю КДБ СРСР, інших госпіталізовано у ВМУ КДБ УРСР, де вони перебували протягом місяця. Відпочивши та підлікувавшись, оперсклад знову став до роботи, періодично виїжджав до Зеленого Мису — саме там тимчасово мешкали працівники ЧАЕС.

У серпні оперпрацівників змінили, оскільки довге перебування в зоні радіаційного забруднення загрожувало їм променевою хворобою. Я передав справи 20 жовтня 1986-го, по тому, як завершилося будівництво об'єкта «Укриття» й було оновлено майже на 60 відсотків склад працівників Чорнобильської АЕС.

ВІЙСЬКОВІ ЗВ'ЯЗКІВЦІ КДБ В ЧОРНОБИЛІ

За спогадами ліквідаторів аварії на ЧАЕС
(матеріал підготував підполковник Сергій Граб)

Про катастрофу на Чорнобильській АЕС у 1986 році та мужність ліквідаторів написано багато. Однією з маловідомих сторінок історії подій 1986 року є участь у ліквідації наслідків катастрофи співробітників органів безпеки — спеціалістів урядового зв'язку.

Після вибуху на четвертому реакторі Чорнобильської АЕС начальник Управління урядового зв'язку КДБ УРСР генерал-майор Т.Тарієлашвілі прийняв рішення щодо організації зв'язку з міста Прип'яті. Піднятий по тривозі о 2-й годині ночі, екіпаж Рухомого радіотелефонного центру (РРТЦ) у складі начальника групи майора П.Панченка, капітана І.Самойленка, старших лейтенантів П.Литвина та В.Бакчижова вже о 3-й годині 30 хвилин виїхав на місце катастрофи у розпорядження заступника Голови КДБ УРСР генерал-майора Ю.Петрова. Події на Чорнобильській АЕС розгортались бурхливо і все було підпорядковано одному — якнайшвидше організувати спеціальний зв'язок.

О 7-й годині ранку 26 квітня спецавтомобіль прибув у м. Прип'ять і начальник екіпажу майор Панченко доповів генералу Петрову про готовність до виконання завдання. До 9.00 необхідно було організувати канали спецзв'язку на Київ та Москву, встановити телефонні апарати для членів Урядової комісії.

На вузлі зв'язку Прип'яті техніки М.Козленко та М.Вершинін на час прибуття спецстанції вже організували канали на Москву та Київ. Незважаючи на те, що керівництво міського вузла зв'язку залишило Прип'ять відразу після вибуху, рядові зв'язківці залишалися на робочих місцях, надаючи всю необхідну допомогу колегам зі спецслужби. Треба віддати належне цим людям, які самовіддано виконували свої обов'язки. Тільки 28 квітня міський відділ припинив роботу.

Багато в чому завдяки хисту чергового майора А.Кашуби вдалося організувати урядовий зв'язок з непідготовленого району, узгодити роботу зв'язківців

різних відомств. Він, уточнивши схеми, швидко розібрався в обстановці і прийняв рішення звільнити для потреб урядового зв'язку один з кабелів між міськкомом партії та міським вузлом зв'язку, передавши канали зв'язку безпосередньо на РРТЦ.

До 9.00 були організовані перші канали урядового зв'язку: три канали на Москву і два — на Київ. Це дало змогу своєчасно забезпечити зв'язком членів Урядової комісії, більш ефективно координувати дії підрозділів, що брали участь у ліквідації наслідків катастрофи.

О 10.00 26 квітня до Прип'яті прибула Урядова комісія УРСР на чолі з секретарем Київського обкому партії В.Маломужем, а близько 16.00 — комісія з Москви. За списком, складеним генералом Петровим, члени комісії забезпечувалися урядовим зв'язком негайно, по пароллю, а решта — згідно з чергою по замовній системі. Через обмежену кількість каналів та велике число абонентів зв'язківці працювали з великою напругою, канали урядового зв'язку були постійно перевантажені.

Вранці 27 квітня інженер капітан О.Іванніков привіз до Прип'яті ще два спецапарати для організації додаткових каналів зв'язку, що надало можливість збільшити число абонентів.

...Більше двох діб перший екіпаж виконував завдання. Пити звичайну воду з крану і навіть вмиватися нею було суворо заборонено через сильне радіоактивне забруднення. Пили та вмивалися мінеральною водою, якої не вистачало. Вдень 26 квітня екіпаж установив антену радіорухомої системи зв'язку (РРС) «Роса» на даху міськкому. Під час монтажу йшов рудий дощ, суміш води та радіоактивного пилу із зруйнованого реактора. Антена була встановлена вчасно, що дало можливість організувати стійкий радіозв'язок з рухомими об'єктами в зоні. Незважаючи на відсутність засобів захисту, екіпаж виконав поставлене завдання. Співробітники прибули на місце катастрофи в костюмах і краватках, не маючи приладів для вимірювання рівня радіації, не отримавши інструкцій щодо правил поведінки на зараженій місцевості...

28 квітня о 14.00 на зміну першому екіпажу до Прип'яті прибули майор В.Швець, капітан Г.Галілейський, старший лейтенант М.Іваницький та лейтенант В.Барановський. У зв'язку з тим, що викиди з реактора тривали і рівень радіації істотно підвищився, екіпаж 29 квітня згорнув станцію і переїхав до села Копачі. Які дози радіації отримав перший екіпаж — невідомо. Називалися різні цифри — від 21 до 70 бер. Але й вони навряд чи відповідають дійсності. Тільки завдяки методу дезінтоксикаційної терапії (ентеросорбція, гемосорбція), застосованому в ранній післяаварійний період медиками КДБ УРСР, дозове навантаження було знижене, і люди тоді залишилися живі та зберегли здоров'я.

Третій екіпаж у складі старшого інженера майора М.Тарабанова, капітанів І.Зуба, А.Кирилюка, В.Мяленка та сержанта С.Гладнева прибув до села Копачі 30 квітня, а 5 травня зв'язківці слідом за штабом Урядової комісії від'їхали до Чорнобиля. Там же, ще з 27 квітня, військовослужбовцями батальйону військ

урядового зв'язку був розгорнутий польовий вузол зв'язку «Ураган». 30 квітня заступник начальника відділення майор Г.Тукалевський та інженер старший лейтенант Ю.Батуревич розгорнули лінійну станцію РРС «Роса» в Чорнобилі.

Через значні об'єми інформації, що надходила, 8 травня в будинку міськради м. Іванкова, а 10 травня — в м. Чорнобилі, були розгорнуті шифроргани із завданням інформаційного забезпечення Урядової комісії та оперативних підрозділів КДБ. Було передано і прийнято велику кількість шифротелеграм на адресу вищого керівництва.

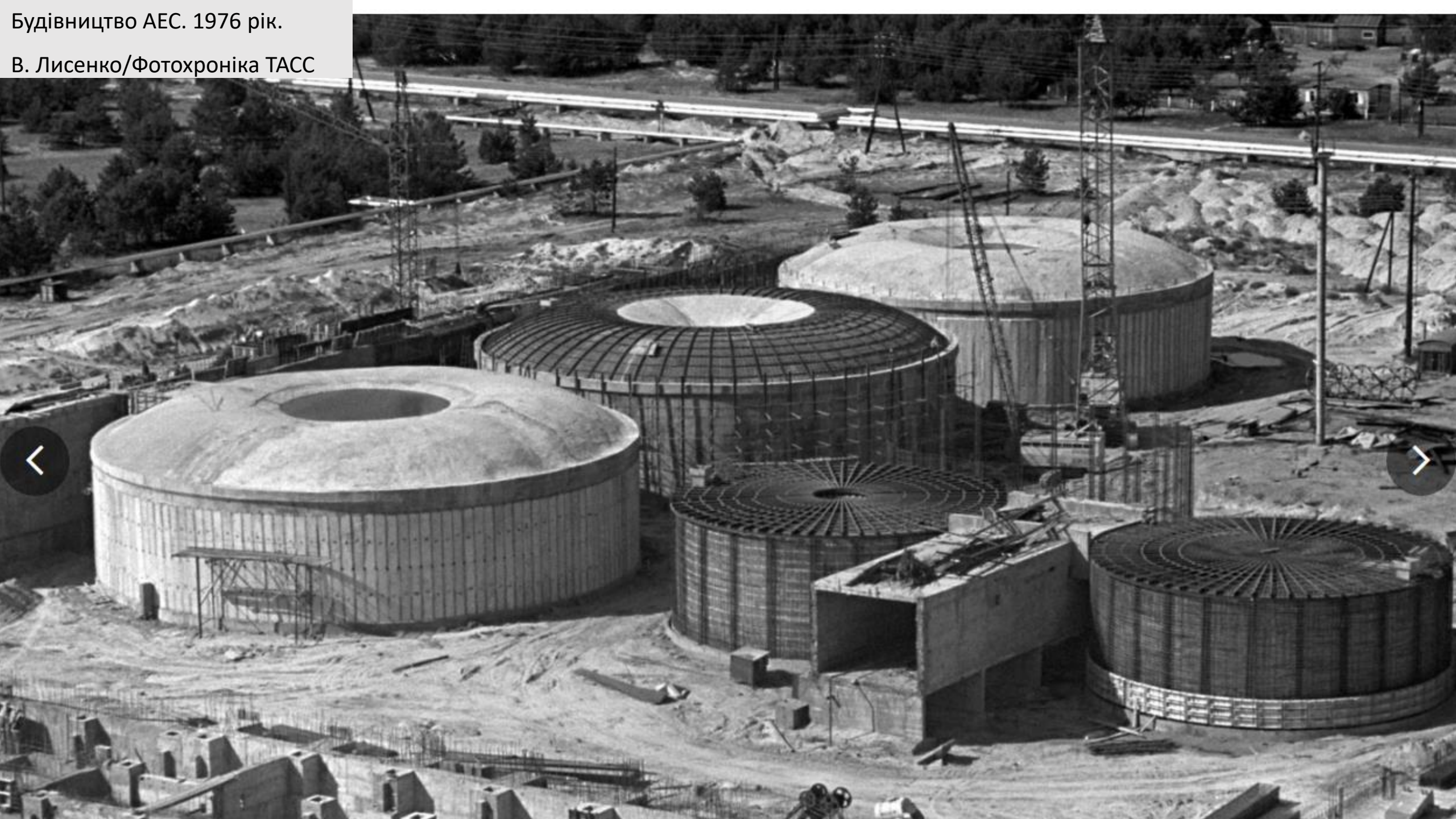
У квітні-травні 1986 року для вирішення практичних питань організації та забезпечення урядового зв'язку в зону катастрофи неодноразово виїжджали начальник Управління урядового зв'язку КДБ УРСР Т.Тарієлашвілі, співробітники управління І.Котельчук, А.Кононов, С.Москальов, М.Лещенко, В.Цуканов, В.Гойко, В.Гераскін, М.Мальгінський, І.Толпигін, А.Літовченко, Є.Смолянкін, С.Харченко, П.Бондаренко, П.Белан, Ю.Колосов, В.Какун, В.Наложитий, М.Белоусов, М.Ткаченко, О.Єременко, В.Вовчук та багато інших. Телефоністки Г.Волкова, Л.Гордєєва, О.Бутунець, З.Волчановська, В.Шатохіна, Л.Русенко забезпечували з'єднання на комутаторі. Водії В.Постемський, Г.Овчинников, Е.Ніцевич, А.Кривушенко, І.Міщенко доставляли особовий склад і апаратуру зв'язку на об'єкти в зараженій зоні. Всього в організації та забезпеченні урядового зв'язку з місця чорнобильської катастрофи брало участь понад 200 співробітників урядового зв'язку — офіцери, прапорщики, сержанти, вільнонаймані працівники.

У Центрі професійного, культурного та патріотичного виховання Служби безпеки України на мармурі золотими літерами викарбувані імена співробітників, які за мужність і самовіддані дії при ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС нагороджені урядовими відзнаками. Серед них імена зв'язківців: Панченка Петра Андрійовича, Бакчижова Віктора Петровича та Литвина Петра Семеновича.

Розділ III. Історія Чорнобиля в фотографіях

Будівництво АЕС. 1976 рік.
В. Лисенко/Фотохроніка ТАСС

Монтажні роботи на пульта управління Чорнобильської АЕС. 23 травня 1977 року.
В. Лисенко/Фотохроніка ТАСС

У приміщенні центрального залу станції. 01 січня 1980 року.
Микола Малишев/Фотохроніка ТАСС

У машинному залі 4-го енергоблока Чорнобильської АЕС. 07 грудня 1983 року.
Володимир Соловйов/Фотохроніка ТАСС

Чорнобильська АЕС після катастрофи. Праворуч на першому плані – 4-ий енергоблок, де сталася аварія. 08 травня 1986 року.

Валерій Зуфаров та Володимир Репік/Фотохроніка ТАСС

Чорнобильська АЕС після аварії. 1986 рік.

Валерій Зуфаров та Володимир Репік/Фотохроніка ТАСС

Будівництво захисної стіни 4-го енергоблоку.
Валерій Зуфаров та Володимир Репік/Фотохроніка ТАСС

Проведення дозиметричного контролю в районі 4-го енергоблоку.
Валерій Зуфаров та Володимир Репік/Фотохроніка ТАСС

Вид на 3-й та 4-й енергоблоки.
Валерій Зуфаров та Володимир Репік/Фотохроніка ТАСС

В середині саркофагу.

Валерій Зуфаров/Фотохроніки ТАСС

Бригада ліквідаторів, зайнята на відновлювальних роботах на 3-му енергоблоці ЧАЕС.

Валерій Зуфаров/Фотохроніка ТАСС

Після чорнобильської трагедії тисячі людей покинули рідний край.
Леонід Сverdлов/ТАСС

Пункт санітарної обробки автомобілів на Чорнобильській АЕС.

Валерій Зуфаров/Фотохроніка ТАСС

Звалище техніки, яка використовувалася для ліквідації наслідків катастрофи.

AP Photo/Efrem Lukatsky

Покинуте після аварії на Чорнобильській АЕС місто Прип'ять.

EPA/Sergey Dolzhenko

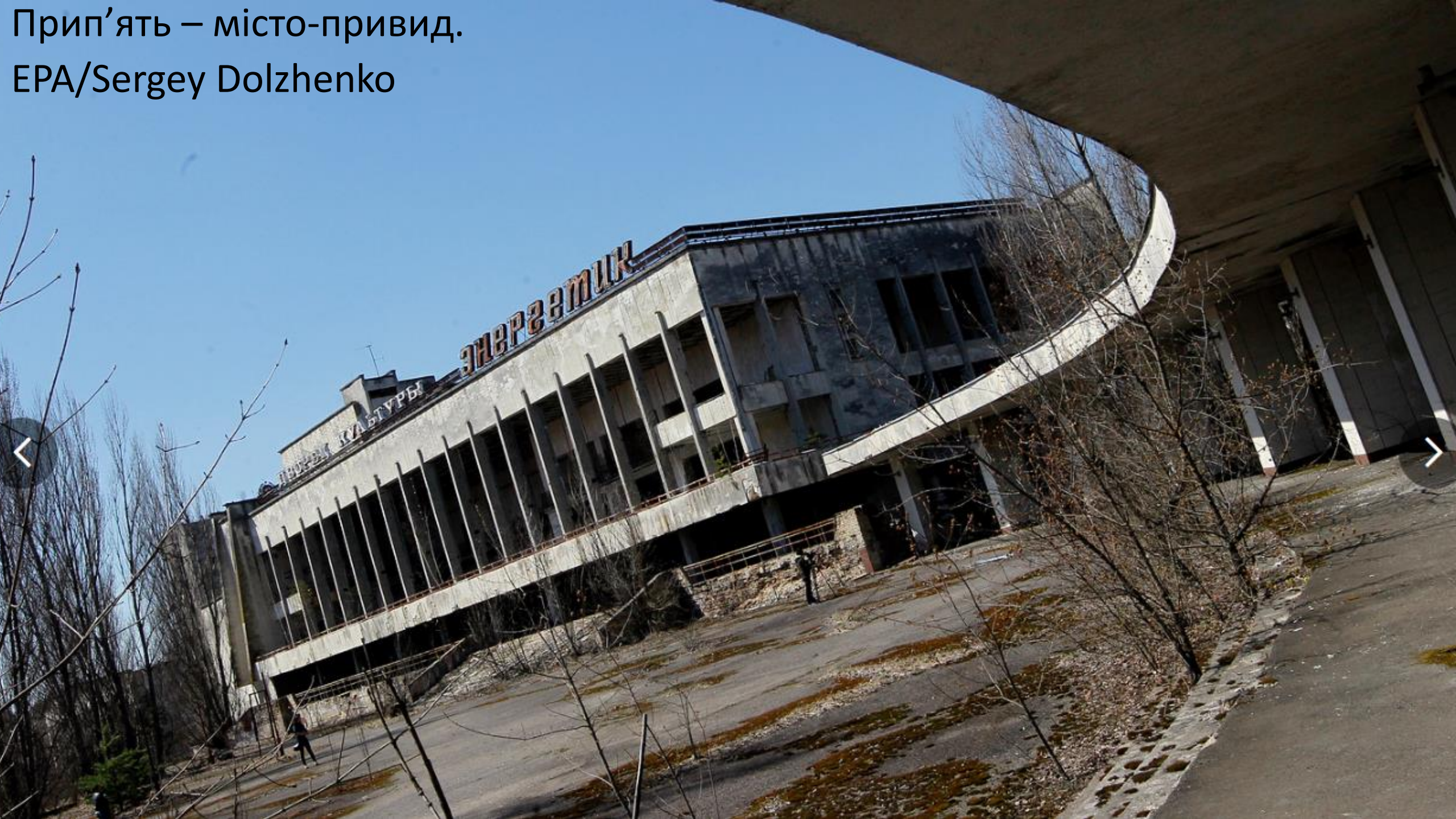
Покинута школа м. Прип'ять.
Daniel Berehulak/Getty Images

Графіті на стінах у м. Прип'яті.

ЕРА/Sergey Dolzhenko

Прип'ять – місто-привид.
ЕРА/Sergey Dolzhenko

У виставці використано матеріали:

1. Галузевого державного архіву Служби безпеки України.
2. Журнал «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» №1(16) 2001. Спецвипуск «Чорнобильська трагедія в документах та матеріалах».
3. Матеріали веб-сайту ІТАР-ТАСС, спецпроект «Чорнобиль. Міфи та факти».